İŞİ HALLEY'E BIRAKMAYALIM

Zeynep - Oruç
ARUOBA

Ciddiye almak. — Kafa, büyük çoğunluk için, abulabut, girdili-çıktılı, gacır gucur bir makinadır; çalıştırması zor bir makina: Bu makinayı işleterek doğru-dürüst düşünmek istediğinde de, bu işe «konuyu ciddiye almak» der bu çoğunluk — vah fukaralar vah, nasıl da ağır geliyordur herhalde bunlara doğru-dürüst düşünmek! Şu sevimli hayvan, insan, öyle görünüyor ki, her doğru-dürüst düşündüğünde, doğru-dürüst havasını yitiriyor; «ciddi» olup çıkıyor! Ve «kahkaha ile şenlik bulunan yerde, düşünce birşey başaramaz» — böyle diyor bu ciddi hayvanın önyargısı, her tür «şen bilim»e karşı çıkan bir biçimde. — Haydi, gelin, çıkaralım şunun bir önyargı olduğunun foyasını ortaya!

F. Nietzsche
(Şen Bilim, IV, 327)

Salâh Birsel üzerine bir çalışma, denemeci, düşünür, şair niteliklerini taşıyan bir yazarın kurduğu üçlü örgüyü çözmeye bir girişim olabilir. Bu üç nitelik, Salâh Birsel özne olduğunda, üç ayrı kişiliğin imleri olmayıp, o kişinin yazarlığıyla ilgili betimlemelerdir. Bu nitelikler, bir kişide toplandığında bir bütünlüğün ifadesi olarak görülmelidir; kişinin hem kişilik bütünlüğünün hem de yazıyla ilişkisinin bütünlüğünün. 'Denemeci denemeciliğini bilsin, şair şairliğin, düşünür düşünürlüğünü bilsin' türünden katı, kesin ayırımlar, yazıyla yazarın bütünlüğünü koparmaktan, yazılanlara bu koparmanın temel olduğu bir görüşle bakmaktan başka bir işe yaramaz. Tersi bir tutum ise, yazarın yazarlığını anlamada —eğer anlamak istiyorsak— önemli ipuçları verir.

> Çünkü kendine belirli bir 'meslek' seçerek 'yazan'ların durumunda ortaya çıkan bu ayırımlar, **yazmanın kendisini** bir yaşam biçimi edinmiş bir kişi için anlamsızdır —bunlar, onun yaşamından hareketle yöneldiği 'konular' ile yazdığının içeriği arasındaki —kendi o kişi olması açısından rastlantısal olan— ilişkilerde belirir : O kişinin o kişi olarak yazdığı bir metin, bir şiir olsun, bir deneme olsun, o yaşayan kişiden kaynaklanan bir çabanın (kaygının) ürünüyse, aynı şeydir... — Eleştirmenler, edebiyatçılar, sanat tarihçileri falan, **sonradan,** domuzdan çektikleri kılları kırka yararlar tabiî ki; bu da onların kıllıklarını gösterir, olsa olsa!

Bu çalışmada, Salâh Birsel'in denemeciliğini, onun aynı zamanda bir düşün adamı olmasına bağlayarak ele almağa çalışacağız. Böylesi bir tutumun temeli de Birsel'in denemelerinin düşünsel payı ağır basan, bu yükü omuzlayan denemeler olmalarında aranmalıdır. Ülkemizde deneme türünün gelişmiş örneklerine tanık olmaktayız. Denemenin özelliklerinin tartışıldığı, diğer yazın türleri arasında yerinin belirlenmeğe çalışıldığı, bizdeki örneklerin Batıdakilerle karşı karşıya getirilip sınandığı bir dönemde, Salâh Birsel denemeciliğin bir ustası oarak karşımızda. Akıcı bir dilin sürükleyiciliğiyle sonuna dek okunup son paragraftaki cümlelerle insanın kafasına balyoz gibi inen düşüncelerin ağırlığını taşır bu denemeler. Bütün bir denemenin niye yazıldığını, belki ancak o sonla anlayan okur, anlatımda kurulan bağlarla, sona, neredeyse, koşar adımlarla varır. Salâh Birsel ile yazar-okur ilişkisine yeni yeni giren bir okurun ilk okuma deneyimlerinin sonuçları her zaman pek olumlu olmayabilir. İnsanı kimi zaman gül-

---

Not : Bu 'ortaklaşa' yazı şu yolla oluşturulmuştur : Önce (burada geniş katratla belirtilen) başlangıç metnini Zeynep Aruoba yazmış; sonra Oruç Aruoba (dar katratla belirtilen) ara metinleri yazmıştır.

düren, kimi zaman şaşırtan, çok gündelikmiş gibi gelebilecek olayların ardardalığının ilk izlenimleri, bir sonuca varılmıyor duygusunu verebilir. Ama varılan sonuç, sanki damdan düşermişcesine varılmış izlenimini veren sonuç, Salâh Birsel'in acemi okuyucusunu bir kez daha okumaya, dikkatli ve bilinçli okumaya geri gönderir.

> «Deneme» sözcüğü bir 'hafiflik' içeregelmiştir hep [hani Amerikalılar «light reading» derler ya]; şöyle rahatça bir zamanda, 'hoşça vakit' geçirmek için okunur sanki deneme — ilginç ilginç ayrıntılar, bol bol alıntılar, okuru çeşit çeşit saksılarla dolu bir limonluğun bir kapısından sokar, yürütür, öteki kapısından çıkarır — hafiflemiş, serinlemiş, dinlenmiş olarak...
> — Ya peki bu «balyoz» n'ola ki?! Okur kolayca kafasını uzatır mı, kafasına bir balyoz inecekse?
> Demek ki, **ayartılması** gerekir okurun denemeye : hafifleyecek, rahatlayacak diye okuyacağı, okumaya seve seve, isteye isteye girişeceği birşey olarak göstermek denemeyi ona -- sonra da (son sayfada) hoppadanak indirmek balyozu kafasına!

* * *

Şiir ve Cinayet, Kurutulmuş Felsefe Bahçesi, Halley Kimi Kurtarır, Paf ve Puf bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturuyor. Bu dört kitaptaki denemelerin can alıcı noktalarını bulup aralarında bir ortaklık kurarak yazarın derdini kendimizce göstermeğe çalışacağız.

> 'Yazarın derdi' diyoruz — büyük bir sav : Nasıl olur da eline okusun diye verilmiş metinlerden hareketle, geriye — metnin gerisine — gidip, yazarın **yazmadan önceki** 'derdini' bulabilir okur?
> Tek bir olanağı var bunun : Yazar, **kendisi**, okurun böyle bir 'bulgu'ya ulaşmasını, kendi metininde öngörmüşse; okurun, metinde böyle bir dert bulmasını amaçlamışsa — bütün metni buna göre, — bu hileye göre — amaçlayarak ayarlamışsa... [Belki de genel olarak deneme türü için düşünülebilecek bir özelliktir bu : Denemeci, okuru **kapana kıstırmağa** çalışan yazardır. Başka 'yazın' 'türleri'nde yazar okura pek yüzvermez (onu «kucağına oturtmak» istemez pek); ya da daha az yüzverir ona en azından; yazdığı metni kim/ne zaman/niye/niçin okuyacak, pek aldırmaz. Bunun en uç biçimi şiirde görülür : Şair, handiyse, şiiri **okunmasın** ister : sanki, şiir, yazılsın, yeter — sonradan, yakılsın isterse; yazılmıştır — yazılma yoluyla **varolmuştur** — ya bir kez, gerisi önemsizdir (çoğunluk?) şairlerin gözünde. (Roman, öykü, falan, aralarda bir yerlerde yerlerini alırlar.) Oysa öteki uçta duran deneme, **özellikle** okunsun diye yazılır (çoğunlukla?) sanki; en azından, okura, yukarıda sözünü ettiğimiz 'eğlencelik' olma, sanki «fındık-fıstık' olma tuzağını kurar..] Örnek verelim : —

* * *

Birsel'in «Fantoma Geliyor» adlı denemesi (**Paf ve Puf**, Ada 1981, ss. 59-85), «André Gide yaman bir polis romanı okurudur» diye başlar; dünya 'polisiye edebiyatı'nın tanınmış yazar ve kahramanlarını (hafiyelerini -- ama «Abdülhamit'inkileri değil») kolaçan eder: Simenon ile Maigret'si; Christie ile Poirot'su/Marple'ı; Carr ile H. M.'i; Poe ile Dupin'i; Leblanc ile Lupin'i (— bu sonuncusu hırsızdır aslında ya, olsun : «Dupin» le uyaklı ya...); sonra, tabiî Scherlock Holmes, tabiî Fantoma (yine bir hırsız), kendi özellikleri, gariplikleriyle irdelenir; bir yandan da, çeşitli yazın adamlarının bu yazarlara ve kişilere duydukları/duymadıkları ilgiler; onları «tiftikleyen», «kemiren», onların «davullarını çalan» başka yazarlar anlatılır... Öyle bir noktaya gelinir ki, okurun «Eh, anladık : Salâh Birsel polisiye romanlarını severmiş; hem de bu yazınsal ağıztadını paylaşan/paylaşmayan yazarların dedi - kodularını biliyormuş» diyesi gelir — işte tuzak da tam bu noktadadır; balyoz iniverir, sondan bir önceki sayfada : —

«Bilindiği gibi bugünkü günde insanların çoğu polis romanı okumaz. Polis romanları üzerine döktürülmüş bir denemeyi ise hiç okumaz. Çünkü hoşça vakit geçirmek, dağarcığını da neşeli güllerle doldurmak insanlığa yakışmaz. Onlar polis romanlarını kendi kan-

larıyle, daha doğrusu başkalarının kanlarıyle yazmak isterler.» (s. 84)

Ve sonra aralarda sıkışmış gibi duran belirleme belirir : -

« : Öldürmek

insanların başlıca içgüdüsüdür.»;

sonra, son sayfada, son satırlar, bu denemenin **niçin,** hangi **dertten** çıkarak yazıldığını belirtir : -

1970 - 1980 yıllarının Türkiye'sini yaşayanların, gerçekten yaşayanların ortak bir derdi var : Öldürülen, öldüren insanlar, bu yolla yokedilmeye çalışılan düşünceler; bütün bunlara rağmen bunlarla varolmak zorunda olan bir toplum. Bu durumda yapılması gereken nedir? Bu durumdan nasıl çıkılır? Bunun için kimlere iş düşer?

Öyle ya, Salâh Birsel, bu denemeyi 1970'li yıllarda, Türkiye'de yazmıştır : **cinayet**'in olağan bir toplumsal olgu, bir gündelik olay, bir istatistik konusu olduğu Türkiye'de : -

«Buraya, Cavanna'nın ölüm kadar acı bir sözünü aktarmanın sırası da geldi :

— Kulaklarınızı, hiç mi hiç, sivri bir şeyle temizlemeyin, yüreğinizi delersiniz.

Nedir, insanlar kulaklarını şişle, kasaturayla ya da herhangi bir oyuk açıcı şeyle kurcalamazlar.

Ama kurcalayanlar da var.

Hem onlar bu işi yaparken şişi ya da hançeri öyle tutuyorlar ki kendilerinin değil, başkalarının yüreği deliniyor.» (s. 85)

— Böylesi **keskin** bir **ironiyi** (alayı, hicvi; ne derseniz deyin) anca Sokrates akıl edebilirdi : Yargılanmasında, kendi kendisine bir 'ceza' önermesi istenince, devlete yararlılık gösterenlere verilen bedava yemeği kendine 'ceza' diye öneren Sokrates... [çek kuyruğunu! — hani şu 'toplumcu' falan, «asık suratlı», «ciddi», 'bireysellik'ten dem vuran 'reformatör' **ve** 'deformatör'lerimiz yok mu — düşünüyorum da, acaba sahici yaşanmışlık açısından hangisi böylesi (Birselvâri) bir derdin tutkunu olabildiler? -- Dedik ya, çek kuyruğunu...!]

Türkiye'yi kurtarmak ortak bir dert ise, kurtarmayı istemek gerekir, «çünkü bir işin üstesinden gelmek için ilkin o işin üstesinden gelmeyi istemek gerekir diyor Salâh Birsel. Ama «iyi bir isteme» her zaman yeterli değil; o halde istemenin yanında ne yapmalı?

Ne mi yapmalı? — Yanıt yalın : (en azından) yazar (için) yazarlığını yapmalı... —Şu 'fildişi kule'ye mi tırmanmalı acaba, bunun aslında yalnızca bir 'Babil kulesi' olduğunu göstermek için, bir yanlış-anlamalar yığını olduğunu göstermek için : —

Hiçbir sahici yazarın çıkmadığı bir yerdir 'fildişi kule' : Her sahici yazar, derdini, sorununu, çevresinde, toplumunda, o anda yaşayan insanlarda, onların dertlerinde, sorunlarında bulur — başkaca bir dert, başkaca bir sorun **yoktur..** Hiçbir sahici yazar 'bireysel' değildir; ama her sahici yazar, **yazar olarak,** sapına kadar bireyseldir — daha iyisi, **bir kişidir o** : kendi kişi-olma özellikleriyle, insan-olmaya, insana layık olmaya yönelmiştir. Yazarlık budur en temelde : Kendi o kişi olmasını, insan olmanın bir parçası saymak, ona göre yapmak, ona göre yazmak [her yazılan böyledir mi demek istiyoruz -- hâşâ!].

Kendi yaşamından, kendi insanlığından, kendi insan/yaşam kuyusundan biraz su çekmek, biraz birşeyler çıkarmak ortaya; ki susuz olanlar serinleye, aç olanlar doya — 'kulağı olanlar işite'...

* * *

«Benim denemelerimde hiç bir yorum yoksa, insan ve yaşam vardır. En büyük yorum da insanın ta kendisidir.» demekle Birsel çalışmamızda izlenecek yolu kendisi çizmiş oluyor. Biz de Birsel'in yorumuna yorum katalım, onunla insanı yorumlayalım.

* * *

Salâh Birsel'in bu dört deneme derlemesinde temelde, en genel biçimde ele alınan kavram «düşünme»dir, denebilir.

İnsan zihinsel bir etkinliği sonucu ürettiği düşündükleriyle koyar kendini ortaya. Sözler düşünceleri yansıtır; insanlar söze dökülen düşünceleriyle eleştirilir, yargılanırken birbirleriyle ilişkilerini yine sözler aracılığıyla kurarlar. Kişinin düşündüğünü ifade etmesi, diğer kişilerle bu yolla iletişim kurması onun insan

yönünün en önemli parçasıdır. Kişi dünyası söze dökülen bu düşünceler üstüne kurulur.

İnsanlar ya kendi düşündükleri üstüne ya da başkalarının düşünceleri üstüne kurarlar dünyalarını. Kişilik açısından, kurulan dünyanın sağlamlığı açısından seçilmesi istenen, doğaldır ki, kişinin kendi düşünceleri, kanıları üstüne kurduğu, ezbere dayanmayan dünyadır. Tehlikeli olan, kişinin dünyasını kendi düşünceleri, yargıları üstüne kurması yerine, başkalarının düşünceleri, yargıları üstüne kurmuş olması, hazır bir dünyayı benimsemiş olması değil, benimsediği düşüncenin tek doğru düşünce, seçtiği yaşam biçiminin tek doğru yaşam biçimi olduğu saplantısına kapılmasıdır. Kulakların, gözlerin kendi dışında olana kapatılması olgusu özenilmeyecek, değerli bulunmayacak bir yaşam biçiminin işaretidir. Böylesi bir tutumun temelinde, dışarıda bırakılan herşeyin (dışarıda bırakma bilinçli bir seçimin sonucu olabileceği gibi ezbere de olabilir) değersiz, zararlı; bilinmeye, yaşanmaya değmez görüşü vardır.

Böylece, bu temel «düşünme» kavramından iki yol ayrılır. Birinci yolda, kendi başlarına düşünme zahmetine katlanmayanlar, ikinci yolda «başını ellerinin arasına alıp» düşünenler vardır. Edebiyattan, sanattan, felsefeden, siyasetten, gündelik ilişkilerden verdiği örneklerle Birsel, bu iki yolun yolcularının, farklı işlevleri içinde bu iki kategoriden birine nasıl yerleştirildiğini gösterir. İnsanları böyle iki kategoriden birine yerleştirmekle, onların eylemleriyle oluşan başka bazı kavramları da gözardı etmez.

> Burada, bu ayırımla, hemen Kant geliyor akla : «Aydınlanma»nın onun için taşıdığı anlam (Prusya Bilimler Akademisinin «Aydınlanma nedir?» Sorusuna Yanıt) : -
> «Aydınlanma, insanın **kendi yüzünden** girdiği **erişimsizlikten** çıkmasıdır. **Erişimsizlik,** insanın kendi anlamasını başka birisinin yönlendirmesi olmaksızın kullanamama yetisizliğidir. İnsan bu erişimsizliğe anlama yoksunluğu yüzünden değil de, kendi anlamasını başka birisinin yönlendirmesi olmaksızın kullanma kararlılığı ve yürekliliği yoksunluğu yüzünden girmişse, **kendi yüzünden** girmiştir. Böylelikle, aydınlanmanın parolası, **sapere aude**'dir [tadına bakmaya cesaret et] —kendi anlamanı kullanma yürekliliğini göster!»

Düşünmeyi bilenler, kendi başlarına insanca düşünmeyi bilenler, ilişkileriyle, toplumlarını yapıca insanca bir yönde etkilerler. İlişkilerini yukarıda sözü edilen türden bir çeşit düşünsel zorbalık temeline dayandıranların, toplumlarını insanca olmayan ama çok 'insanî' bir yönde biçimlendirdikleri gibi. Birsel'in diliyle «...kafalarının damarlarını şişirerek düşünmeye, gerçeği bulup buluşturmağa üşenen kişiler...» bu üşengeçliklerinin cezasını ergeç çekerler. Bu tip insanların karşısına, onların yerine düşünmeyi üstlenmeye hazır olanlar çıkar. Düşünmemenin verdiği rahatlığın bedelini onlara öğretecek nice gönüllü «zorba» vardır.

> «Tembellik ve korkaklık nedeniyledir ki, insanların böylesine büyük bir çoğunluğu, doğa onları başkalarının yönlendirmesinden çoktan bağımsız kılmışken (**naturaliter maiorennes** [doğal erişkenlik]), yine de yaşam boyu seve seve erişimsiz kalır; başkaları da onların yönlendiriciliğini böylesine kolaylıkla üstlenebilir. Erişimsiz olmak pek rahattır. Anlamam yerine geçecek bir kitabım varsa, vicdanım yerine geçecek bir ruhbanım varsa, yediklerimi-içtiklerimi düzenleyen bir hekimim varsa, vb., kendimi hiç de sıkıntıya sokmam gerekmez. Karşılığını ödeyebiliyorsam, kafamı yormak zorunda kalmam hiç; bu sıkıcı uğraşıları başkaları benim adıma yüklenir. İnsanların pek büyük bir çoğunluğunun (bu arada bütün cins-î lâtif üyelerinin) erişime giden adımı atmayı, zor olduğu kadar tehlikeli saymalarını da, onların bakıcılığını âlicenaplıkla üstlenen şu yönlendiriciler sağlarlar.»

Salâh Birsel, insan olmanın en önemli özelliğinden yola çıkarak bu etkinliğin açtığı olumlu olumsuz yönlere varır. Üzerinde durduğu olgu «zorbalık»tır. Zorbalığı, iki yönlü ele alır Zorbalar ve zorbalığa boyun eğenler. Zorbaların ve zorbalığa boyun eğenlerin ilişkisi ilk ortaya çıkışında pek de adına uygun değildir, yani (her zaman) zorbaca değildir. Birsel bunu şöyle dile getirir : «... çokları zorba başbuğlara körükörüne bağlanmak, faşoculuk havuzunda şenlik ve esenlik titreşimleri geçirmek için ebabil kuşuna sinek demeye teşnedirler.» Zorbalığın ortaya çıkmasından, yayılmasından her zaman zorbalar sorumlu değildir. Düşünmeme rahatlığından vazgeçmeyi göze alamayanlar oldukça, başkaları adına düşünmeyi kendilerine iş edinenler de olacaktır.

> «Bunlar, evcil hayvanlarını ilkin iyice bir aptallaştırdıktan; bu uysal yaratıkları, koşuldukları arabadan bir adım uzaklaşamaz hale soktuktan sonra, onlara tek başlarına yürümeğe kalkıştıklarında başlarına gelecek tehlikeyi gösterirler. Aslında tehlike o kadar da büyük değildir, düşe-kalka sonunda yürümeyi öğrenebilirler pekâlâ; ama ilk adımda yere kapaklanmak ürkekleştirir, daha ileri denemelerden hepten korkutur, kaçındırır.» **(Berlinischen Monatsschrift,** Aralık 1784)

Öyle ya — düşünmeye üşenenler, korkanlar yok mu?...

Düşünmeye üşenen, kendi yerine düşünecek birini de bulunca kendi adına işini kolaylaştıracağını sanır. Düşünme kahramanı, bu görev kendisine neredeyse seve seve verildiği için durumdan yararlanmakta gecikmez; sırtını çok rahat bir olguya dayamıştır : «Putlaştırmak» — bu, «kafasını işletmeye üşenen ya da omuzlarının üstünde kafa yerine kavanoz taşıyan insanların işidir». Putlaştırma, putlaştırılanın zorbalığını neredeyse gerekli kılar. Bu neden - sonuç ilişkisi her tür insan ilişkisinin bir olgusudur. Sonuçları her zaman zorunlu olarak insanların birbirlerini öldürmelerine varmayabilir. Ama insanların birbirlerinin düşüncelerine saygısızlık etmeleri, o düşünceleri bastırma, yok etme arzuları da onları öldürmek istemelerinden daha yalın, daha zararsız olmasa gerek.

Düşüncenin sanat alanında yediği ilk darbe (buna ilk felsefi darbe de denebilir) Platon'dan gelir. Platon, Antik Çağın sanatı **mimesis** (taklit) olarak gören görüşünü paylaşır. Bu görüşe göre trajedi, komedi, epik şiir, lir çalma, kitar çalma gibi türlere ayrılan sanatın insan eylemlerinin taklidi olanları komedi ve trajedidir. Komedi genellikle, bozuk bedenlerin, 'normal' insan bedeninin davranışlarının bozulmuş biçimlerinin (sakatlık, kekemelik gibi) taklididir ve Platon'a göre bu tür davranışlar hiçbir yurttaşa yakışmayan, ancak kölelere, yabancılara yakışan davranışlardır. Bunun için de 'ideal' bir devlette, eğitimin «haz ve acı duygularının doğru bir biçimde düzenlenmesi» olan bir toplum anlayışında komedi şairlerine yer yoktur. «Ciddi şairler»in, trajedi yazarlarının devletindeki konumunu ise Platon şöyle dile getirir : «Trajedi yazarları bize gelip, devletinize girebilir miyiz diye sorduklarında şu yanıtı vereceğiz : Konuklar, biz kendimiz trajedi şairleriyiz, bizim bütün devletimiz taklit üstüne kurulmuştur; en iyi ve en asil yaşamın taklidi üstüne. Biz de sizler gibi şairiz...» Kısacası, sizi istemiyoruz diyor Platon, Sokrates'n ağzından.

Platon'un bu görüşlerine hem **Devlet**'te hem de **Yasalar**'da rastlanır. Bunlar Platon açısından, kurulmak istenen 'ideal' bir devletin yürümesi için gerekli tek tip insan üretiminin koşulları olarak tutarlılığın işaretleri olabilir.

Platon'dan bu yana pek birşey değişmemiş gibi. Şairler ülkelerinden kovuluyor, düşünceler zararlı, tehlikeli görülerek yasaklanıyor, yargılanıyor. Bu işin ucu nerelere varabilir? Kitap yasağına, yakılan, toplatılan, okutulmayan kitaplara; zararlı kitap düşüncesine, 'zararlı düşünce' düşüncesine... Bugün için önemli olan, benzer tutumların günahını 2500 yıl öncesine yüklemek mi, bugünü bugünde değerlendirmek, yargılamak mı? Platon'un devletinde şairlere yer vermemesi, bu bağnazlığın bugün de sürmesini haklı çıkarmasa gerek.

> Haklı çıkarmıyor çıkarmasına, ama pek de umut vermiyor hani : Bırakalım Platon'un devlet kuramını, şiiri **fiili** olarak sürgüne gönderen devlet az mı? — hatta, tersi : bunu yapmayan, yapmamış devlet kaç tane?

Yasaklama dendiğinde hemen yalnız yasalarla yasaklama anlaşılmamalı. Yasalarla yasaklama toplumsal amaçlarla yapılır. Toplumun işleyen yapısını ayakta tutabilmek, bozulmalara karşı koruyabilmek, süregelen bir anlayışı sarsmamak gibi 'koruyucu' önlemler bu tür yasakların temelini oluşturur. Yasal olmayan, yani temelini yasalarda bulmayan yasaklama ise en genel biçimiyle eskinin yeniye tepkisi olarak çıkar ortaya. Bu bakımdan ister yasal olsun ister olmasın yasaklamada yasağı oluşturan ana görüş birdir : Yeniye, değişik olana tepki, alışılmıştan kopma korkusu; bunun sonucu olarak da ne yeni ise, eskiye, alışılmışa aykırı ise anlamaya, bilmeye değmez yargısı. Bu tepki, tepki gösterilen görüşün, düşüncenin bilgisel konumuna olmayıp düşünmek istemeyen kafaların düşünmeye zorlanmalarınadır, Bir kez düşünmüş olmak ya da düşünmüş gibi yapmak düşünülebilecek, bilinebilecek herşeyi düşünmüş, bilmiş olmanın yanılgısı, dışarıda kalanı 'zararlı', 'değersiz' sayan yargının yağmuruna tutar.

Yaratma hevesini kıran, düşünceye sınırlar koyan bu tutumların yanında, özendirici, yeniye açık tutumlar da yok değil. Sa-

lâh Birsel, «işin sonunda gençler ortaya çıkmazsa edebiyatın tadı mı kalır?» sorusuyla yüreklendirici tutumun örneğini verir.

> Buradan çıkar gibi görünen 'yüreklendirme'yle ilgili çok sakıntılı olmak gerek : Çok kolaylıkla bir kendini aldatan 'iyimserliğe' kayabilir bu iş —yazının sonlarına doğru, bu 'iyimserlik' temposu artıyor; şimdiden önlem alalım : —Burada söz konusu olan, bir aydınlanma havariliğiyle 'kitleleri aydınlatma'nın 'kurtuluş' yolu olduğunu sanarak yazmak değildir. Birsel'in yazarlığında belli olan birşey varsa, o da, okura, ancak kendisi alabilecek durumdaysa **ve** alırsa, birşeylerin verilebileceği **bilincidir** : Yazar aydınlatma 'tuzağını' kurar; ama o tuzağa da, sanki, isteye isteye düşmesi gerekir okurun (yoksa, yazarlık da bir «zorbalık», bir benimsetme olup çıkardı; oysa tam da bununla savaşmaktır yazarlık), kafasını kendi isteğiyle (**özgür** istemiyle) şu balyozun altına uzatmalı ki **onun** kafasına inebilsin balyoz —bu da, yine, kafasına ha babam balyoz yiyip yiyip (o özgürlüğü elde etmemiş olduğundan dolayı) bana mısın demeyen okurları yoksaymıyor...

Düşünmeyi sevmeyenler bir yanda, onlar adına düşünenler bir yanda. Bunun sonucu düşünmeyen —düşünemeyen— düşünmek istemeyenin gözünde düşünenin yüceliği; düşünenin de fırsatını bulduğu anda bu yücelik basamağının en üstüne kendini çıkarıp önce düşünce, o yetmeyince de eylem alanında zorbalığı. Neredeyse tek yönde işleyen bir ilişki. Bir duygu, bir düşünce alınıp verilmiyor. «Duygu ve düşünce başkalarına iletildiği vakit duygu ve düşünce olur» derken Birsel bu alış verişi dile getiriyor. Bu alış veriş nasıl sağlanabilir? İlk adım, herkesin düşündüğünü dile getirebilme özgürlüğünün olmasıdır. Anlatım özgürlüğü yoksa, yasal ya da yasal olmayan yollarla bu özgürlük engellenmeye çalışılıyorsa, bugünki eğitimcilerin eğitim tanımı —«istendik davranışlar kazandırmak» — işler durumdadır. Tek tip insan ideali sürdükçe farklı düşünenlerin seslerini çıkarmaları çeşitli yollarla engellenir. Bu da insanlar arasında duygusal ve düşünsel herhangi bir alış verişin kurulamamasının en önemli nedenidir. Alış veriş olmayınca sanat, edebiyat, düşün alanında bir etkileşimin, bu etkileşimin doğurduğu bilgi alış verişinin, kısaca kültürün izlerine rastlanmaz. Salâh Birsel «ben bunu bilirim, bunu

çalarım : yığınlar arasından kültür rüzgârları estirilmeden hiçbir ulus uygarlık denizinde gemi yüzdüremez» derken bu alış verişin önemini vurgular.

> Yine, bu da, kitleler 'kültürlü' olsun, 'kurtulalım'a varıyor gibi : Ama, yazarın yazarlık görevi unutuluyor değil. **Peygamber değildir yazar**. «Yeryüzü Krallığı» değildir peşinde olduğu.
>
> Şu 'asık suratlılar'ın işidir bu 'aydınlatma', 'bilinçlendirme, 'kurtarma' tutumu —sahici yazar ise, herşeyden önce, kendi dertlerinin acı bilincini taşır; onu yazmaya götüren de budur : Ancak kendi dertlerinin üzerine giderse, başkalarına da 'yararlı' olabileceğini bilir. Bu da her zaman bir «dolaylama» işidir : 'dert'lere 'çözüm'ler değildir Birselvâri yazarların yazdıklarında görülen; yargılara varılmaz onlarda. Pek sıradan, pek gündelik, biraz garip, biraz komik olgular anlatılır sanki; ama okur (şu 'alabilen' dediğimiz okur), satır aralarında yürütülen akılyürütmeyi izleyebilirse, bambaşka bir metin okumakta olduğunu görebilir birdenbire.
>
> Örneğin, **Kahveler Kitabı** bir 'antikacı tarih' - 'anılar/dedikodular' **compendium**'u gibi gözükür; oysa, kültürün toplumsal olanakları üzerine bir **tractatus**'dur asıl yazılan; yazın/düşün etkinliklerinin toplumsal bir kurumda odaklaşmış biçimleridir ele alınan, irdelenen — toplumun **içindeki** kültür : Bir yazın adamı için daha önemli bir sorun olabilir mi?...
>
> Temelde, **kendi** varlık olanaklarını soran sorudur bu — **kendi,** bir yazın/düşün adamı olarak toplumun hep uzağına düşen; onun içinde yer almayı hep isteyen, ama hem kendisinden, kendi uğraşından, hem de toplumdan, toplumsal/yaygın uğraşlardan dolayı, hep de onun uzağına düşen şu garip varlığının olanaklarını...

«Yığınlar arasından kültür rüzgârları estirmek» neden bunca önemli olsun? Kültür, okuyan, düşünebilen insanın sanata da yaklaşması, zevk alması, sevmesidir. «Türkiye nasıl kalkınır?» sorusunun yanıtına ipucunu Birsel burada verir. «... sanat sevgisi bir yerde, insan sevgisiyle, toplum sevgisiyle birleşir.» Çünkü

«...birbirimize sevgimizi yitirmemizin, birbirimizi otobüs duraklarında ya da kahve önlerinde kurşunlamamızın temelinde de bu sanat sevgisinin yokluğu yatmaktadır». İnsanlara bu sevgiyi aşılamak yalnız sanatçıların, tek başlarına başarılarına bağlanamaz. «Türkiye'nin kurtulması, Türkiye'nin kalkınması, Türkiye'nin çağdaşlaşması yalnız yazarların kafa patlatmalarıyla da olmaz. Yurttaşlarımız da siyaset adamlarımız da bunu istemelidir» derken bu sorunu herkesin paylaşması gereğini vurgular. Kendileri «... insanları sevmedikleri gibi, başkalarının da sevmesine katlanamayanlar»a bu sevgiyi aşılamak, bu duyguyu paylaşanların görevi olmalı. Bu görevi yerine getirmenin bedeli olarak «... bin türlü aldatmaca, bir türlü kandırmaca ile insanlar yerden yere vuruluyor, iflahları kesiliyor ve daha kötüsü hapis damlarında çürütülüyor» ise hâlâ sevgisiz olmakta, direnebilir miyiz?

--çünkü sevgisiz olmakta direnmek de olanaklıdır...

Salâh Birsel'in «demek, doğru görüşlerin, insanlığın ilerlemesine omuz veren düşüncelerin ergeç saygınlık kazanacağını umut etmekte büyük bir yanılmaca yok» demesine katılmaktan başka elden ne gelir?

«İkinci Dünya Savaşı bombardımanlarında bin parça olmuş» Kurutulmuş Felsefe Bahçelerinin yeniden yeşermesi için uğraşmaktan başka yol olmasa gerek; yeter ki işi Halley'e bırakmayalım.

Tan Dergisi, Kasım 1982, Sayı: 7

EVV3L
http://evvel.org

Oruç Aruoba İlgileri
http://evvel.org/ilgi/oruc-aruoba